

УДК 338.432

РОЗВИТОК РІЗНОМАНІТНИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

КУЗЬМЕНКО Є.О.

*фізико-математичний факультет, спеціальність «Математика»,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Науковий керівник ГОРОДЕЦЬКА М.О., доцент, викладач
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

У статті аналізується процес становлення і розвитку різноманітних форм господарювання в сільському господарстві України.

Сільське господарство, фермерське господарство, господарські товариства

Сільське господарство – це комплекс технологічно і організаційно взаємозв'язаних галузей, які у своїй сукупності утворюють збалансовану, заінтегровану і структурно завершену систему, функціонально-компонентна структура якої підпорядкована стабільному нарощуванню продовольчої продукції землеробства і тваринництва. Кожна галузь сільськогосподарського виробництва є сукупністю підприємств, що виробляють певні види однорідної продукції чи надають послуги, які задовольняють певні потреби населення у продуктах харчування, а промисловості – в сировині. Протягом останніх років сільськогосподарське виробництво зазнало великих деформацій. Перехід від планової до ринкової економіки, реформування колгоспів і радгоспів, розвиток нових господарських структур, дезіндустріалізація, дезінтенсифікація і деспеціалізація сільськогосподарського виробництва, скорочення промислових засобів виробництва і предметів праці, непомірне підвищення цін на них, порушення системи матеріально-технічного обслуговування господарств, руйнація агрохімічної служби, відсутність відповідної системи агрохімічного обслуговування спричинились до зниження продуктивності і економічної ефективності використання аграрно-ресурсного потенціалу і зменшення виробництва валової продукції сільського господарства.

Сільськогосподарське виробництво України ґрунтувалося на двох формах господарювання, які різнилися відносинами власності на засоби виробництва, землю, вироблену продукцію. Основою першої форми була, суспільна праця і суспільна власність на засоби виробництва і вироблену

продукцію. До неї належали колгоспи, радгоспи та інші державні і міжгосподарські сільськогосподарські підприємства

Друга форма господарювання ґрунтувалася на індивідуальній, або сімейній праці, особистій власності на засоби виробництва, майно і продукцію, а земля знаходилася в постійному користуванні. Вона охоплювала особисті підсобні господарства населення в користуванні яких знаходилося.

На сучасному етапі економічного розвитку України розвиваються різноманітні форми господарювання у сільському господарстві. Колгоспи і радгоспи до аграрних перетворень, зокрема у сфері власності і форм господарювання на селі, як відомо, не могли бути господарствами послідовно підприємницького типу. Реорганізувати КСП можна в такі підприємницькі організаційно-правові структури, які не суперечать чинному законодавству України, зокрема передбачені цим законодавством. Насамперед, мова може йти про господарські товариства, передбачені Законом України «Про господарські товариства». Це – товариства з обмеженою, додатковою і повною відповідальністю, командитні і акціонерні товариства (закриті й відриті), орендні підприємства, особисті товарні господарства, фермерські господарства.

У товаристві з обмеженою відповідальністю кожний його учасник по зобов'язаннях товариства перед кредиторами за несплачені борги та по інших зобов'язаннях відповідає лише своєю часткою у статутному фонді товариства. На особисте майно ця відповідальність не поширюється. У товариствах з додатковою відповідальністю сплата боргів може здійснюватися частково і власним майном — у випадках, коли для цього не вистачає вартості статутного фонду. В товариствах з повною відповідальністю до сплати боргів може бути залучене і все особисте майно учасника. Безперечно, товариства з додатковою і повною відповідальністю ризикованіші, але вони прийнятніші для кредиторів, і їм вони віддають перевагу перед товариствами з обмеженою відповідальністю. Відповідальність особистим майном за борги зобов'язує бажаючих отримати кредити підходити до визначення потреби в них, їх розмірів та строків повернення більш зважено і відповідально. В умовах ринкових відносин роль кредитів у здійсненні підприємницької діяльності надзвичайно велика. Необхідність мати переваги в одержанні кредитів перед іншими позичальниками коштів і змушує підприємців ставати на шлях створення товариств (підприємств) з додатковою і повною відповідальністю.

Дещо специфічними є командитні товариства (підприємства), в яких певна кількість учасників повністю бере на себе прийняття рішень щодо всіх питань підприємницької діяльності товариства, відповідаючи при цьому за борги підприємства як своїми частками у статутному фонді, так і особистим майном. А інші учасники такого товариства відповідають за його борги лише частками у статутному фонді. Виходячи з цього вони не беруть участі в управлінні підприємством. На зборах учасників вони мають право лише

дорадчого голосу. Відповідальність за борги особистим майном нерідко відстрашує потенціальних учасників спільної підприємницької діяльності від створення товариства з додатковою і повною відповідальністю, а також командитних товариств. Але при цьому треба мати на увазі, що члени даних товариств, оскільки основною їхньою діяльністю є сільськогосподарське виробництво, мають певні пільги в цьому плані. З них не може бути стягнуто за борги житло з господарськими будівлями, корова, якщо вона одна (при відсутності корови, відповідно, одна телиця чи коза, вівця, свиня), корми для худоби, насіння для посіву, сільськогосподарський інвентар, знаряддя особистої кустарної і ремісничої праці, інструменти, книги тощо, одяг, взуття, речі домашнього вжитку. Отже, відповідальність працівників сільськогосподарського виробництва за борги особистим майном, порівняно з іншими громадянами, основною діяльністю яких не є сільськогосподарське виробництво, суттєво обмежена, що дає змогу без особливо підвищеного ризику формувати товариства з додатковою і повною відповідальністю, а також командитні товариства.

Серед законодавче визначених видів господарських товариств дещо відособленими від інших є акціонерні товариства, їхні статутні фонди формуються за рахунок коштів від продажу акцій їх учасникам. Тому акціонерні товариства від інших товариств відрізняє те, що вийти з них можна тільки шляхом продажу акцій.

На підвищену увагу заслуговують особливості акціонерних товариств. Такі господарські товариства, зокрема їх назва, найвідоміші серед населення, у тому числі й сільського, мабуть, через те, що цей вид товариств найчастіше зустрічається в промисловості та інших несільськогосподарських секторах економіки. Головна особливість їх полягає в тому, що будь-яке майно і земля, передані акціонерному товариству в сплату за акції, стають власністю товариства. Акціонер, який бажає вийти з товариства, не може вимагати від нього повернення йому переданого ним майна і землі. Вихід з акціонерного товариства можливий єдиний — шляхом продажу акцій. Товариство і його акціонери мають пріоритетне право на купівлю акцій товариства, що продаються, але не зобов'язані цього робити. Вони можуть їх купити, а можуть і не купити. При цьому треба мати на увазі, що ціна акції при продажу визначається не її номінальною вартістю, а прибутковістю акціонерного підприємства. В сучасних умовах низької рентабельності сільськогосподарських підприємств ринкова ціна акції буде низькою, а тим більше при збиткових результатах господарювання. Отже, за таких умов акції акціонерних сільськогосподарських підприємств у переважній більшості випадків можуть бути продані за безцінь.

Розглянута особливість акціонерних товариств зумовлює необхідність застереження щодо доцільності їх створення в процесі реорганізації КСП і особливо – у випадках оплати акцій не лише майновими паями, а й земельними

частками. З часом може виявитися немало бажаючих вийти з акціонерних товариств, створених на базі КСП, з метою, наприклад, організації селянських (фермерських) господарств, чи вступу до якогось іншого господарського товариства аграрного профілю тощо. Ці свої задуми вони не зможуть реалізувати, оскільки не мають ніякого права вимагати від товариства повернення їм ні земельної частки, якщо вона була внесена до статутного фонду акціонерного товариства, ні виділення якихось засобів виробництва для здійснення виробничої діяльності. Це треба добре усвідомити всім, хто хоче стати на шлях створення на базі КСП акціонерних товариств.

Серед існуючих селянських (фермерських) господарств слід виділити окрему групу ті з них, які широко застосовують оренду земельних часток чи земельних ділянок і майнових паїв членів колективних сільськогосподарських підприємств. Часто їх називають приватно-орендними підприємствами, приватно-орендними агрофірмами тощо. Такі підприємства не являють собою самостійну організаційно-правову форму господарювання, а є одним з видів приватних підприємств, у даному випадку – селянських (фермерських) господарств, які тією чи іншою мірою здійснюють свою діяльність з використанням орендованих засобів виробництва, зокрема землі. Вони є в областях Західного регіону і в Полтавській області

Особи, які об'єднали таким чином земельні та майнові паї і передали їх в оренду, зберігають за собою право вилучення земельних і майнових паїв, що їм належать, та розпорядження ними в інші способи. Виділення земельних паїв має відбуватися на основі затвердженої цими особами (їх загальними зборами) відповідної схеми, яка розробляється у кожному сільськогосподарському підприємстві, земельна ділянка якого поділена на земельні частки (паї) без виділення земельних ділянок у натурі.

Пропонований спосіб організації передання в оренду земельних і майнових паїв без виділення їх у натурі може знайти широке застосування в процесі реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств у послідовно підприємницькі структури. Принципи конкуренції вимагають, щоб засновниками підприємницьких господарських структур, зокрема на селі, були найактивніші, найпідприємливіші люди, зокрема члени КСП, що реорганізуються. Кількість засновників тієї чи іншої господарської структури не повинна бути дуже великою. Пенсіонерам та іншим членам КСП, які не бажають займатися підприємницькою діяльністю і брати на себе відповідальність за ризики такої діяльності, краще першими здавати свої земельні та майнові паї в оренду в запропонований спосіб.

Отже, в процесі реорганізації КСП можуть створюватися господарські структури двох видів: одні мають на меті здійснення підприємницької діяльності, інші – передання створеного підприємства в оренду.

Процес створення підприємств з використанням оренди земельних паїв без виділення їх у натурі можна дещо спростити, порівняно з розглянутим

вище, якщо до чинного законодавства внести певні зміни. Зокрема, якщо ввести право на виділення двом і більше членам КСП за їх згодою земельних паїв єдиною ділянкою (із збереженням при цьому права вилучення кожному з них земельного паю, який йому належить), без обов'язкового створення будь-якого підприємства, але з правом власників паїв передавати земельну ділянку, що їм належить, в оренду, не створюючи юридичної особи.

Прийнято вважати, що на селі мале підприємництво існує у формі селянських (фермерських) господарств, кооперативів та малих підприємств, але до цього списку можуть бути включені також товарні особисті підсобні господарства населення. До товарного особистого підсобного господарства населення відноситься господарство, виробництво продукції в якому перевищує обсяги, необхідні для споживання в домашньому господарстві, і цей надлишок реалізується як товар різними каналами на ринку поза межами домашнього господарства. За ознаками товарне особисте підсобне господарство підпадає під це визначення, тому таке господарство можна вважати формою малого підприємництва, яка має широке розповсюдження на селі та є найбільш масовою. Високотоварні господарства населення можна вважати попередньою формою до формування фермерського господарства.

У розвитку особистих господарств населення спостерігаються стійкі тенденції до зростання, збільшення кількості землевласників і землекористувачів, розширення розмірів земельних ділянок, збільшення поголів'я худоби, зростання виробництва валової аграрної продукції та її частки в загальному виробництві продукції сільського господарства. Розвиток високотоварних особистих підсобних господарств населення повинен базуватися на інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та вкладання в нього капіталу. Лише це є реальною основою переростання товарних особистих підсобних господарств селян у селянські (фермерські) господарства, які були б здатні забезпечити продовольчий достаток країни.